

Mele Pesti kohtus

Tallinnas käinud hirmu-
uurija **Frank Furediga** (64)
ja uuris temalt, miks me
kardame seda, mida me
kardame, ja kui põhjendatud
meie hirmud on.

Elame uutmoodi hirmude ajastul. Mitte kunagi varem ei ole nii suur osa inimkonnast pidanud vajalikuks muretseda maailma teises otsas lahvatanud haiguskolde või loodusvarade otsa lõppemise pärast. Ja kui inimese loomulik reaktsioon oleks kas ohu eest põgeneda või vastu hakata, siis kuhu joosta või kellega võidelda, kui televiisor toanurgas näitab lapsi tulistavat meest või Jaapani tuumareaktori plahvatust? Hirm, puhuti ka ebaratsionaalne, ronib naha alla, ei leia lahendust ja tõstab inimese ja ühiskonna üldist ärevustaset.

“Vanasti kardeti enamikus kultuurides jumalaid või eelkäijate vaime. Tänapäeval kardetakse mõnel pool surma, teisel töötust. Veel hiljuti kardeti läänes peamiselt tuumasõda. Tänapäeval suunatakse meid pidama hirmu üheks kõige tavalisemaks reaktsiooniks elule üldse,” kirjutab üks Euroopa suurimaid hirmuspetsialiste Frank Furedi.

Kui 19. sajandil kardeti elavana matmist, siis tänapäeval kardetakse poolsurnuna elushoidmist (väärrika suremise võimaluse kadumist). Kui veel 20. sajandil kardeti nälga, siis tänapäeval pigem auto või kodu müümist. Üks ja seesama vaesusehirm küll, aga kui esimene oli seotud ürghirmuga elu pärast, siis uue aja õud on sotsiaalse staatuse langus.

Kardetud on alati ja vahel tundub, et moodne elu lihtsalt asendab vanad hirmuobjektid uutega. Aga lähemalt vaadates tuleb välja, et nii lihtne see ei ole, meie kartmise viisides on toimunud struktuursed muutused. Mõni neist tuli kaasa globaliseerumisega. Kui Jaapanis plahvatas tuumareaktor, siis haarasid lihtsad ameeriklased teisel pool ookeani marlimaskide järele, enamik jaapanlasi paanitses sootuks vähem.

▶▶ 28

HIRMU

suured kõõrdsilmad

*

“Vanade heade” isiklike psühholoogiliste foobiade kõrval on kollektiivsed hirmud nii palju mõjuvõimu saanud, et vahel paistab, et sotsiaalsed hirmud on ületanud 20. sajandi alguseni valitsenud progressinarratiivi tähtsuse. Hirmukaardile panustavad poliitikud üle maailma ja üha enam paistab, et vasak- ja parempoolseid ideoloogide eristab vaid see, millega nad meid hirmutavad. Sõna “risk” trükiti Briti ajakirjanduses ära 1994. aastal 2037 korda, aastaks 2000 oli see kasvanud 18 tuhandeni.

Hirmude müstika lahtimuukimiseks otsustas Tallinna Ülikool oma igaaastase sümposiumi ja kraadiõppurite suvekooli pühendada hirmule. Üks põnevamaid kutsutuid oli ungari päritolu briti sotsioloog Frank Furedi, kelle arvukate raamatute ja artiklite läbivaks teemaks ongi tänase ühiskonna hirmud, muutuvad arusaamad turvalisusest ja tolerantsusest. Furedi nimetab praegust hoiakute konsensusist misantroopiaks: igast inimesest ja sotsiaalsest olukorrast eeldatakse alati halvimat. Tema toodud näited on lihtsad ja õõvastavad. Kui rühmale inglastele näidati fotot kaunist Itaalia mehest, kel oli süles beebi, siis oli veidi enam kui 70% katses osalenu esimehe reaktsioon: pedofiil. Furedil ei ole fotot oma pojast jalgpalli mängimas, sest klubides on pildistamine keelatud – põhjenduseks, “et need fotod ei satuks valesse kätte”. Ja kui veidi aega tagasi võis avalikus ruumis kohata silte “Lapsed lubatud ainult koos täiskasvanud saatjaga”, siis nüüd tõjutakse igaks juhaks ette pedofiiliks mõistetud ilma lapseta inimene mänguväljakutelt sildiga “Saatjata täiskasvanutele keelatud”.

*

Väidate, et nagu laiemalt maailma mõtestamises, nii on ka kartmise alal suurte narratiivide aeg läbi: varasemad kollektiivsed sotsiaalsed hirmud on muutunud individuaalseteks. Kui võisin varem kindel olla, et nii mina kui mu naaber kardame tuumapommi, siis tänapäeval pelgab tema ehk linnugripi ja mina hoopis immigrante. Kuidas hirmude fragmenteerumine inimesele mõjub?

See käib nii: kui inimesed kardavad koos, siis neil on sama keel ja arusaam. Vahel piisab isegi pilgust, et mõista, mida teine tunneb ja kuidas peaks reageerima, ühtsus aitab solidaarsust ehitada. Aga kui kardad üksi, siis pole asi mitte ainult selles, et teistele on hirmu raske selgitada, ega isegi mitte selles, et tunned end vahel teistest ära lõigatuna – juhtub ka nii, et sinu hirmud tunduvad teistele inimestele valed, nad vastandavad end sulle su hirmude pärast.

Me ei saa tihti aru, miks mõned kardavad immigrante või miks vanad inimesed kardavad väga kurite-

gevust, kui kuritegude ohvrid on peamiselt noored. Selle asemel et kokku tuua, viib hirm meid lahku. Kartmine on tänapäeval palju keerulisem ja fragmentaarsem kogemus kui vanasti.

Aga mõned suured narratiivid on ju ometi alles? Paljudes kohtades on inimestesse sisendatud näiteks suurt hirmu terrorismi ees.

Huvitav, et sa nii ütled. Isegi USAs, kus terrorismist kõige rohkem räägitakse, ei võeta seda tegelikult eriti tõsiselt. Küsitlustes paigutasid inimesed terrorismihirmu 13. kohale. Terroriakt kaob inimestel meelest paari kuuga. Terrorism on ainus asi, mida valitsused kardavad rohkem kui inimesed. Minu arvates on see hea. Londonis plahvatasid pommid, aga järgmisel päeval läksid inimesed tööle, pidasid pidusid ja elasid edasi – nad olid väga pragmaatilised.

Kas hirmude individualiseerumist võib tõlgendada osana postmodernsest identiteediloomest? Panneme enda olemuse nagunii väga erinevatest elementidest kokku, paketi osana valime ehk ka, milliste hirmukampaaniatega kaasa minna ja milliseid eirata?

Jah. Hirmu juures on huvitav just tema avaldumine, viis, kuidas sa annad teistele teada, mida kardad. Selle kaudu defineerid ka iseennast. Inglismaal, kus ma elan, on väga suur hirm ülekaalulisuse ees, eriti just kartus, et lapsed söövad valesid asju. McDonald'sit nimetatakse kurjaks rämpstoidukohaks. Inimesed, kes nii räägivad, väljendavad ühelt poolt hirmu liigsöömise epideemia ees, aga teisalt annavad märku, et meie oleme vastutusvõimelised vanemad, meie oleme hoopis teistsugused inimesed kui need teised, kelle lapsed on paksud.

Peame end tohutult sallivateks, aga talume tegelikult ainult neid seisukohti, mida ise jagame.

Olete kirjutanud raamatu “Paranoid Parenting” (“Paranoiline lastekasvatus”). Mis sõnumit see kannab?

Selle raamatu idee tuli siis, kui mul sündis poeg ja läksin haiglasse talle järele. Haiglaõde ütles mulle: “Tere, mister Furedi, ärge muretsege, meil on väga hea lasteröövide ärahoidmise süsteem.” See oli küll viimane asi, mille pärast ma muretsesin! Mind huvitas rohkem, kuidas lapsetool autosse paigaldada. Mulle tundus see hoiatus ikka päris veider. Edasi hakkasin vaikselt avastama, et peaaegu kõigea, mis lastesse puutub, kaasneb hoiatus; et lapsega ei seostu ühtki kogemust, milles ei nähta potentsiaalset ohtu.

Siis hakkasingi raamatut kirjutama. Mu põhiargument on, et kuigi vanemad on alati oma laste pärast kart-

nud ja see ongi normaalne, siis tänapäeval eeldatakse alati kõige hullemat. Pidevalt öeldakse vanemale, et taustal hiilib mõni oht, ole alati valmis kõige hullemaks! See muudab lapse kasvatamise väga keeruliseks. Kui neid jütte tõsiselt võtta, võtad lapselt võimaluse kogeda väga paljusid olulisi asju, ohtu satub välises maailmas iseseisvumine. Olin enne siin Käsma rannas ja nägin kolmeaastast poissi rannavees ringi jooksmas ja ühtki vanemat ei olnud kõrval. Seda ei saanudks Inglismaal juhtuda, iga mööduja oleks politsei kutsunud, et vastutusvõimetutest vanematest teatada. Mul oli väga hea meel näha, et see siin nii ei ole.

Kas on mingi tee sellest paranoiast välja?

Vahel ikka on mingi vastulöök. Kui mu raamat ilmus, siis tekkis üle Inglismaa debatt, paljud inimesed tundsid mu mure ära. Meil on palju intelligentseid lapsevanemaid, kes leiavad samuti, et see olukord on päris pöörane, kui nad ei saa lasta oma lastel teha asju, mida nad ise lastena tegid. Nad teavad, et nii ei ole hea lapsi kasvatada. Üldiselt ma arvan, et lasteparanoia aina kasvab. Mu raamat ilmus 2001 ja paljud asjad, mis siis olid veel lubatud, on nüüdseks keelatud.

Eestis lahvatas äsja värske hirm reisimise ees. Pärast seitsme pantvangistatud jalgratturi vabastamist paiskasid kaks ministrit meediasse arvamuse, et kaugele reisimine on vastutustundetu.

Aeg-ajalt ikka juhtub, et kui mõni turist jääb Indias haigeks või kedagi Brasiilias röövitakse, siis hüppab mõni välja väitega, et reisimine on rumal. See on ülikonservatiivne ja laisk reaktsioon. Lihtsam on öelda, et püsige kodus, kui tegelikult võiks rõhutada, et tasub teada, kuidas eri kultuurides ja olukordades käituda, ja tuleks õpetada noori inimesi, nii et nad oskaksid keerulistes oludes võimalikult adekvaatselt käituda.

Teie hirmukäsitlustes on olemas ka “hirmu kartmise” kontseptsioon. Tõite näiteks patsiendid, kelle diagnoos pole mitte vähk, vaid vähihirm või politseiijaoskonnad, mille ülesandepüstituses on “võitlus elanike hirmuga kuritegevuse ees”. Ise olen näinud, kuidas Ladina-Ameerika suurlinnade elanike foobiateni ulatuvad hirmud ei luba neil elu jooksul kesklinna külastada – ja lõpuks ongi seal inimtühi ja hirmus olla. Mida teha sellise otsese objektita hirmuga?

See ongi põhiküsimus. Kui hirm on füüsilisest objektist eraldiseisev ja saavutanud tugeva positsiooni, nagu tänapäeval tihti juhtub, siis läheb asi väga keeruliseks. Ainus, mida saab teha, on olukorda demüstifitseerida. Näiteks Londonis on kõik kohad keelavaid silte täis. Üks rühm noori võttis ühel ööl kõik need sildid maha, et tõestada, et ilma siltideta ei saabugi maailma lõpp. On viise, mis toimivad,

Frank Furedi

Frank Furedi on Kenti ülikooli sotsioloogia-professor, kes sündis 1947. aastal Ungaris Ferenc Furedi nime all ning põgenes sünnimaalt pärast 1956. aasta ülestõusu Kanadasse. 1969. aastast elab Furedi Suurbritannias, kus osales 1970ndatel äärmusvasakpoolses liikumises. Nii oli ta Revolutsioonilise Kommunistliku Partei asutaja ja esimees.

Hiljem on Furedi võtnud sõna inimõiguste ja sõnavabaduse kaitseks ning kandnud oma tegevuse üle akadeemilisse sfääri. Lisaks tööle ülikoolis kirjutab ta arvamusedartikleid maailma juhtivates väljaannetes ja on nõutud esineja konverentsidel ja festivalidel.

Tema raamatud:

- “Paranoid Parenting” (2001)
- “Culture of Fear” (2002)
- “Therapy Culture: Cultivating Vulnerability In An Uncertain Age” (2003)
- “Where have All The Intellectuals Gone?: Confronting 21st Century Philistinism” (2005)
- “Politics of Fear: Beyond Left and Right” (2005)
- “Invitation to Terror: The Expanding Empire of the Unknown” (2007)
- “On Tolerance: A Defence of Moral Independence” (ilmub tänavu augustis)

Lähem info ja lingid Furedi artiklite juurde: <http://www.frankfuredi.com/>

EESTI
EKSPRESS
pro

Vaata
rohkesti lisapilte
www.ekspresspro.ee

SUUR KAHTLEJA: Frank Furedi uurib hirme, kartmata ehamugavaid küsimusi või häirivaid vastuseid.

aga vaja on julgust ja huumorit. Olen ise teinud palju tööd pedofiilia demüstifitseerimiseks ja saanud head vastukaja. Aga oluline on aru saada, et analüüsija ei ole jumal ja kusagil kaugel all on lollid inimesed. Hirme tunnetame me kõik. Aga see ei tähenda, et peaksime neid passiivselt aktsepteerima.

Teie kirjutiste ja sõnavõttude põhjal tahaksin anda teile nime Suur Kahtleja. Tundub, et olete võtnud endale rolli esineda skeptikuna parasjagu moes olevate hetketõdede suhtes. Kas olete sellise iseloomustusega nõus?

Ma arvan, et intellektuaali roll on küsimusi esitada. Aga minu arvates on vahe, kas olla lihtsalt kriitiline või üle igasuguse mõistliku määra kriitiline. Väga tähtis on olla konstruktiivne. Mulle on oluline see, et meil oleks üleüldse võimalus rahulikult ja avatult oluliste asjade üle arutleda – nagu meie hetkel siin laua taga – ja et me ei peaks arvamusi peitma keerutamise taha. Näen oma rolli olla üks neist, kes kindlustavad, et olulised diskussioonid toimuksid.

FOTO VALLO KRUUSER

Nõus, see on väga oluline. See roll võib vist vahel ka päris raske olla, kahtlejat võib marginaliseerida näiteks moraalse vaenlase sildiga. Nii see on. Mind vahel hämmastab, kui ebatolerantseks on meie ühiskonnad tegelikult muutunud. Peame end tohutult sallivaks, aga talume tegelikult ainult neid seisukohti, mida ise jagame. On asju, mida lihtsalt ei tohi välja öelda, muidu kahtlustatakse sind mingis salaagendas. Olen kunagi kahtluse alla seadnud globaalse soojenemise kinnisidee. Kohe küsiti: kes sulle jutu rääkimise eest maksab? Mõned teemad on väga avatud alternatiivsetele vaadetele, teised on aga väga suletud.

Räägime siis veidi globaalsest soojenemisest. Mida te täpsemalt kahtluse alla seate?

Ma ei ole reaalteadlane, ma ei väidagi, et teaksin täpseid detaile. Aga sotsioloogina teeb mulle tõsist muret, kui füüsikaline, tehniline või looduslik teema muudetakse moraalseks probleemiks. Näiteks, et laste arvu peaks piirama, sest maailmas on liiga pal-

ju lapsi. Või et peaks autoga vähem sõitma. See on käitumiskontroll, mille öeldakse, kuidas oma elu elada. Kui reaalteadlane väidab midagi objektiivset maailma kohta, ei anna see talle autoriteeti otsustada, kuidas inimesed peavad elama. Minu vastuväide on seotud sellega, kuidas jutt globaalsest soojenemisest on hakanud inimeste elusid moraalselt reguleerima.

Millistel aktuaalsetel teemadel oleks alternatiivset vaatepunkti kõige enam vaja?

Kõige rohkem paneb mind muretsema, et Euroopa kultuur on muutumas üha deterministlikumaks. Asi hakkab juba sinnapoole kalduma, et kahtluse alla seatakse inimese pädevus iseseisvalt otsustada ja tegutseda üleüldise. Üha laiemalt levivad evolutsioonilist psühholoogiat kasutavad teooriad, mis väidavad, et moraal tulenevat justkui geneetikast. Sellel põhinevad argumentid on väga olulised valitsuste poliitikate väljatöötamisel ning pseudoteaduslikke argumente kasutatakse selleks, et mõjutada inimesi üht- või teistmoodi käituma. See hir-

mutab mind väga. Inimene ei ole lihtsalt enda geenide produkt.

Kas inimese käitumist selgitatakse viimasel ajal liiga palju meditatiivsetes terminites?

Just, iga inimekäitumise viis on tänaseks saanud meditatiivse sildi. Tänapäeval ei saa olla enam häbelik, vaid sul on sotsiofoobia; kui sulle meeldib mitme tüdrukuga väljas käia, siis oled seksisõltlane; kui aidad oma ema liiga palju, siis oled kompulsiiivne abis-taja (*Furedi aulaloengus Tallinna ülikoolis selgus, et viimane näide on tema elust, sellise diagnoosi pani talle haiglaõde, kui Frank oma surevat ema haiglas paari päeva tagant, enda arust kaugeltki mitte küllalt tihti, vaatamas käis. – M. P*). Ja ega

see ei tähenda ainult meditatiivset silti, vaid palju rohkemat: inimeselt aktiivsuse ära võtmist. Mitte et ma ise otsustan, et ma vahetan tihti tüdruk-sõpru, *minul on selline diagnoos nagu seksisõltuvus*. Ma ei ole ise oma tegude autor. Sellised mõtlemisviisid on praegu väga mõjuvõimsad.

Mainisite, et olete valgustusideede fänn ja teid häirib viimasel ajal leviv valgustuse kriitika. Minu arvates aga sai just valgustusaajast alguse teaduse pea religioosne austamine, mille vastu ka ise astute.

Minu arvates on väga suur vahe valgustusaajast teaduse austamise ja praeguse mõtteviisi vahel, mida ma nimetaksin stsientismiks, kus teadust laiendatakse täiesti ebasobivalt aladele, kuhu ei tohiks. Teadus on väga oluline, aga teadus ei anna meie elule tähendusi. Asjad, mida me siin praegu arutame, käsitlevad kogemustele tähenduste andmise protsesse, vastus ei peitu teaduses. Seda ei arvatud ka valgustusaajal, kui me just valgustust karikatuurina ei käsitle.

Kui mõni turist jääb Indias haigeks või kedagi Brasiilias röövitakse, siis hüppab mõni välja väitega, et reisimine on rumal.